

RADE PREGARC

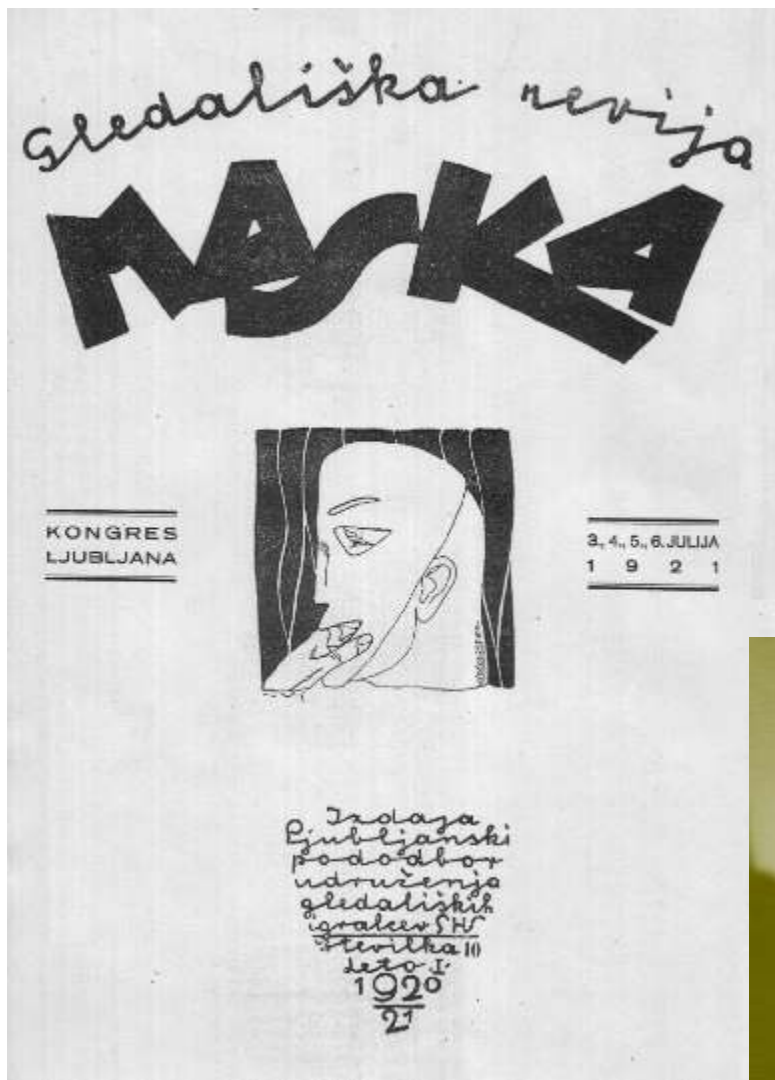

Pregarc Rade (Rojan, *Roiano*, 5. januarja 1894 - Reka, *Rijeka*, 29. julija 1952), gledališki režiser, igralec, dramatik, publicist in prevajalec.

Igrati je začel v Slovenskem narodnem gledališču v Trstu (1912-1914). Pred izbruhom prve svetovne vojne se je šel učiti k Luigiju Rasiju, zatem v Pariz in Berlin k Maxu Reinhardt in naposled v Rusijo k Stanislavskemu in v MHAT (Moskovsko umetniško akademsko gledališče). Med prvo svetovno vojno je bil v Rusiji v ujetništvu; tam se je tudi podrobneje seznanil z gledališkimi metodami Mejerholda in Stanislavskega.

Po vojni je kot igralec in publicist deloval v Ljubljani (1919-1921) ter tam ustanovil in urejal prvi letnik revije Maska. Predvsem zaradi zdravstvenih težav se je preselil v Split; tam je v novoustanovljenem gledališču postal igralec in glavni režiser (1923-1927). Tesno je sodeloval z upravnikom gledališča Nikom Bartulovićem in imel velik vpliv na umetniško vodenje drame.

Po prisilni združitvi splitskega in sarajevskega gledališča v Narodno gledališče zahodne pokrajine se je Pregarč vrnil v Slovenijo (1927/1929) in v Mariboru postal režiser in dramski vodja. V eni sami sezoni je korenito spremenil dotedanji način dela v tem gledališču in močno spodbudil preoblikovanje in posodabljanje gledališča v Sloveniji.

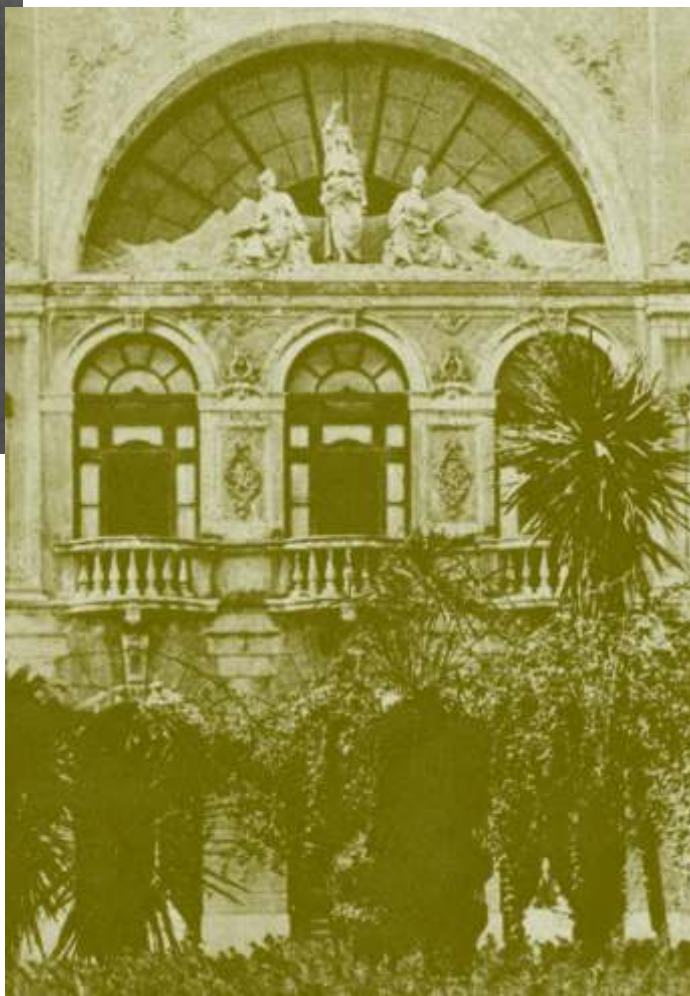
Sledil je odhod v Berlin in znova študij pri Reinhardt; zatem je malo časa, le eno sezono, deloval v Beogradu (1929/1930). Že opešanega zdravja je odšel v Sarajevo (1930/1936) in se tam znova lotil posodobitve in preoblikovanja tamkajšnjega gledališča. Na koncu je preživel še sezono v Banja Luki (1936/1937). V tistem času je zapustil aktivno delo v gledališču; ni mogel več ne režirati ne igrati; odšel je v Beograd in deloval v stanovski sindikalni organizaciji gledališčnikov ter urejal revije Mi in vi (Mi i vi), Igralska beseda (Glumačka reč) in Igra (Gluma).

Po drugi svetovni vojni se je leta 1945 z ženo, igralko Drago Stiplošek - Pregarč, preselil na Reko. Takrat se že ni mogel več sam premikati; na Reki je umrl v 58. letu življenja. Pokopan je na reškem pokopališču Kozala.

Tako kot Reinhardt in pod njegovim vplivom je najraje režiral dela Shakespeara, tragedije in komedije, v katerih je sam pogosto tudi igral. Tako je v Splitu režiral predstave *Othello*, *Romeo in Julija*, *Beneški trgovec* in *Sen kresne noči*, v Mariboru *Romea in Julijo*, v Sarajevu *Hamleta*, *Othella*, *Kralja Leara*, *Beneškega trgovca*, *Vesele žene windsorske* ter v Banja Luki *Romea in Julijo*.

V Splitu je režiral tudi glasbene predstave, na primer prazgodbo Tijardovičeve operete *Mala Floramye* (1926). Tam je vodil tudi gledališko šolo, najprej na teoretični ravni, zatem tudi na odru.

Pozneje, po štirih mesecih ležanja in zdravljenja v zagorskem Klenoviku, je Pregarc v Mariboru z Gogoljevim *Revizorjem* v prvi sezoni in že omenjeno predstavo *Romeo in Julija* ter s Krleževo dramo *V agoniji* (ta je prva Krleževa drama v Sloveniji nasploh!) vzpostavil primat režiserja v predstavi in označil konec obdobja režiserja obrtnika. Z vsakim igralcem posebej je sodeloval pri pripravi njegove vloge.

V šestih sezonah v Sarajevu je, čeprav že resno bolan, režiral 75 dramskih tekstov in odigral 33 vlog. Tam mu je s Krleževimi *Glembajevimi* uspelo ustvariti verjetno najpomembnejši umetniški dosežek v celotnem obdobju sarajevskega gledališča.

Pregarc je prevedel - največ v srbski in hrvaški jezik - približno petdeset dramskih besedil iz ruščine, češčine, bolgarščine, francoščine, italijanščine in nemščine.

Kjer koli je gostoval, je na oder rad postavljala dela slovenskih avtorjev (Ivana Cankarja, Lojza Kraigherja, Antona Novačana), toda ne glede na pomanjkljivosti je v Sarajevu postavljala dela sarajevskih avtorjev (Samokovlija, Jevtić, Čurčić). Njegova zasluga je, da je bilo od 1930. do 1936. uprizorjenih 32 besedil, od katerih jih je sam režiral kar 19!

Pisal in postavljala je tudi svoje drame: *Dolma in njeni*, *Pozlačeni rojak*, *Tovarišica Nata*, *Kozaška kri*, *Marta in Marija*.

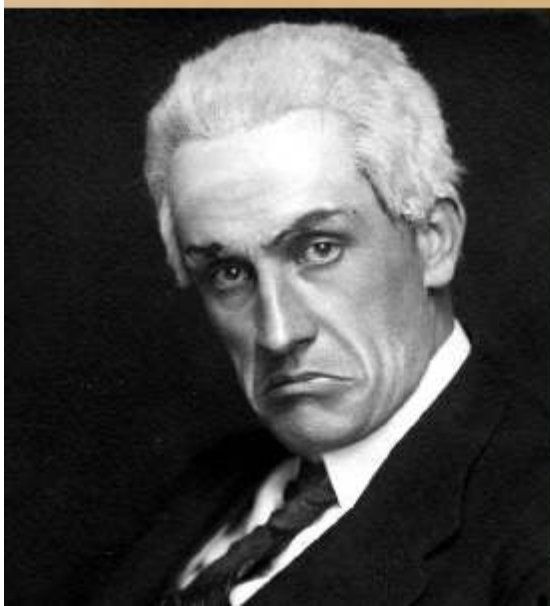
**"Od Pregarca sam naučio sve, što se u pozorištu može naučiti."
Vladimir Skrbinšek, slovenski igralec**

**"Kao reditelj pak je bio duša i glavni pokretni motor u stvaranju sarajevskog i splitskog pozorišta, kod čega je, pored profinjenog ukusa, umetničkog instinkta i svestrane kulture pokazivao i mnogo savesti i ljubavi za brigu uprave i uspeh kolega."
Niko Bartulović, upravnik gledališča v Splitu**

**"Pregarc mora da bude posebno apostrofiran, jer on predstavlja glavnu umjetničku snagu, spiritus movens sarajevskog teatra."
Jovan Kršić, kritik Pregleda**

**"Pregarcov redateljski stil je, u neku ruku, mešavina ublaženog slovenskog pozorišnog realizma i germanske pozorišne solidnosti koja i u scenskom eksperimentu traži preciznost i izvesnu meru."
Borivoje Jevtić, gledališki kritik**

**"Pregarc je kulturan i inteligentan reditelj ... erudit i rutiner, znalac od fantazije, istančanog osećanja za živahnost scene i impresivnost dekora ... (ali ne dopušta) da njegov autoritet bude pokoleban kakvom neumerenom proizvoljnošću ovog ili onog interpreta."
Jovan Palavestra, gledališki kritik**

"Čak i u tekstovima takozvanog tekućeg repertoara, u onim brojnim lakrdijama i veselim igrama Arnolda i Baha, Fodora, Flera i Kajave, Šentana, Jaraja, Dirana i svih ostalih 'kasa-štih autora', koje je morao da režira, Pregarc je nastojao da izbije neku stvaralačku iskru, i iznađe povod za predstavu. On nikad nije spuštao kriterij, niti se zadovoljavao rutinskim radom, već se trudio da i ta površna i laka, ali nužna i neophodna pozorišna zabava, dobije što pristojniji umjetnički okvir i oblik."

Josip Lešić, Istorija pozorišta BiH

"Kako će čudno i nemoguće da izgledaju naše pozorišne cedulje, kad ne bude na njima svaki put ili svaki drugi put: režija Pregarc? ... Mariboru zavidjamo na njem!"

Novo doba, Split

"Hotel sem ves način igranja preustrojiti, notranjo režijo poglobiti in dvigniti podajanje."

...

"Ta prva sezona pod mojim vodstvom je pokazala komaj obris moje hotenja, to tem bolj, ker sem vso svojo silo oprl na notranje, individualno izboljšanje igranja. Do mojega ideala: psihološkega teatra, kjer bo poedinec samo kot sestavni del celote prišel sploh do veljave, kjer ne bo razlike med 'glavnimi' in 'postranskimi' vlogami, do tega ideala je še daleč."

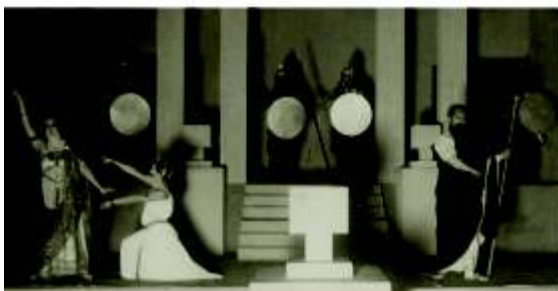
Rade Pregarc, mariborsko "Jutro", 29. 7. 1928

Pregarč Rade (Rojan, 5.1.1894. Rijeka, 29.7.1952.), kazališni režiser, glumac, dramatičar, publicist i prevodilac.

Počeo je glumiti u Slovenskom gledališču u Trstu (1912.-1914.). Prije početka I. svjetskog rata putuje do Luigia Rasia kako bi učio kod njega, zatim odlazi u Pariz, pa Berlin kod M. Reinhardta i napokon u Rusiju kod Stanislavskog i u MHAT. U I. svjetskom ratu zarobljen je u Rusiji, ali je tamo produbio poznavanje pristupa kazalištu Mejerholda i Stanislavskog.

Nakon rata djelovao je kao glumac i publicist u Ljubljani (1919.-1921.) gdje je pokrenuo i uređivao prvo godište revije Maska. Potom je iz zdravstvenih razloga odlučio otići u Split gdje je u novoosnovanom kazalištu djelovao kao glumac i glavni režiser (1923.-1927.) te usko surađivao s upravnikom kazališta Nikom Bartulovićem i imao jak utjecaj na umjetničko vođenje splitske drame.

Nakon nasilnog administrativnog spajanja splitskog i sarajevskog kazališta u "Narodno pozorište zapadne oblasti", vratio se u Sloveniju, u Maribor (1927.-1929.), kao rukovodilac Drame i režiser. Tamo u jednoj sezoni iz temelja mijenja dotadašnji pristup toga kazališta i daje snažan zamah transformacijama i modernizaciji kazališta u Sloveniji. Potom odlazi u Berlin, ponovo na studij kod Reinhardta, pa nakratko, samo jednu sezonu, boravi u Beogradu (1929.-1930.). Već narušena zdravlja, odlazi u Sarajevo (1930.-1936.) gdje opet modernizira i reformira tamošnje kazalište. Na koncu, odlazi u Banju Luku na jednu sezonu (1936.-1937.). U to doba napušta aktivni rad u kazalištu, jer više nije mogao glumiti i režirati, te odlazi u Beograd gdje radi u sindikalnoj organizaciji kazalištaraca i uređuje revije Mi i vi, Glumačka reč i Gluma.

Nakon II. svjetskog rata, 1945. doselio je u Rijeku sa ženom, glumicom Dragom Stiplošek-Pregarč. Tada je već bio nepokretan i ovdje u Rijeci sustigla ga je smrt u 58. godini života.

Pokopan je na riječkom groblju Kozala.

Лични опис сопственика Исправе о Незапослености

Име и презиме: Раде Прегарч

Занимање: глум. режисер

Место и год. рођ: Београд 1893

Званичност: Бугарина

Сред: Бугарски

Стан: Београд Коса: крна

Оци: Стефан Нос: Правдан

Успити: Мари Лице: овално

Брада: Бркови

Нарочити знаци: _____

Београд 1936

Шеф: Јован Берзо Рада

М. Павловић

Ова исправа важи за: Објаву Бр. 16

Серије: 444 за једно-

крајно путовање од Београда до Београда

и цела своја

важност на дан 15 1937

Име и датум издања: Раде Прегарч

Poput Reinhardtta i pod njegovim utjecajem, najradije i najčešće režira Shakespeareova djela, kako tragedije, tako i komedije, u kojima i sam često igra. Tako je u Splitu režirao *Otela*, *Romea i Juliju*, *Mletačkoga trgovca* i *San ivanjske noći*; u Mariboru *Romea i Juliju*, a u Sarajevu *Hamleta*, *Otela*, *Kralja Leara*, *Mletačkoga trgovca*, *Vesele žene windsorske*, te *Romea i Juliju* u Banjoj Luci. U Splitu režira i glazbene predstave, primjerice praiizvedbu Tijardovićeve operete *Mala Floramye* (1926). Tamo vodi i kazališnu školu, najprije u obliku teorijskog rada, a potom i na pozornici. S već spomenutim *Romeom i Julijom*, te Gogoljevim *Revizorom* i Krležinom *U agoniji* (prva postavljena Krležina drama u Sloveniji uopće!), nakon četiri mjeseca ležanja i liječenja u Klenoviku, Pregarc u Mariboru uspostavlja režiserov primat u predstavi i označava konac ere režisera-zanatlija. On sa svakim glumcem radi ponaosob na njegovoj ulozi.

Tijekom šest sezona u Sarajevu, iako već ozbiljno bolestan, režirao je 75 dramskih tekstova i odglumio 33 uloge. Tamo je s Krležinim *Glembajevima* uspio ostvariti vjerojatno najznačajniji umjetnički rezultat u cjelokupnoj povijesti sarajevskoga glumišta.

Pregarč je preveo oko pedeset dramskih tekstova s ruskog, češkog, bugarskog, francuskog, talijanskog te njemačkog jezika na hrvatski i srpski, a prevodio je manjim dijelom i na slovenski.

Gdje god je djelovao, rado je postavljao djela slovenskih autora (Cankar, L. Kraigher, A. Novačan), a bez obzira na manjkavosti, postavljao je u Sarajevu djela sarajevskih autora (Samokovlija, Jevtić, Ćurčić) pa su zahvaljujući njemu od 1930. do 1936. odigrana 32 teksta, od kojih je sam režirao 19 (!).

I sam je pisao i postavljao je vlastite drame: *Dolma in njeni*, *Pozlaćeni rojak*, *Tovarišica Nata*, *Kozaška kri*, *Marta in Marija*.

Zan/za suizdavača: MARIJANA MIRKOVIĆ
 Tekst: NENAD LABUS
 Oblikovanje, fotografije: ROK ZELENKO
 Lektura: DANKA TEPIHA PODGORŠEK, IVA MODRAH
 Prevod v slovensčino/Převod na slovenski: MARIJANA MIRKOVIĆ
 Tisk/tiskárna: RITaCom
 Naklada: 400 izvodov/konada
 Reka/Rieka: oktobar 2006/lisťopad 2006.

Zbirka: Slovenski prispevek županjski deželni/slovenski doprinos županjsko lbašini
 Zvezek/Svezak: 1.
 Urednica: MARIJANA MIRKOVIĆ, marijana.mirkovic@rit.com.hr
 Izdavač/Izdavač: Slovensko kulturno-prosvetno društvo Snežnik, Ljovran, Bratidice 13
 Zan/za izdavača: VASA SIMONIĆ
 Sozdavatelj/Suizdavač: Šver slovenske narodne manjšine Pimorsko-goranske
 županije/Mišče slovenske nacionalne manšine Pimorsko-goranske županije

Handwritten signature: Krleža

Slovenski prispevek županijski dediščini

Brošura je kot prvi zvezek izšla v okviru projekta Slovenski prispevek županijski dediščini, katerega avtor je Slovenska informativna točka Si-T s podporo Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, nosilca pa Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije in Slovensko kulturno društvo Snežnik iz Lovrana.

Monografske brošure naj bi z besedo in sliko na kratko predstavile nekatere Slovence, pa tudi ustanove in poslopja, ki so zaradi svojega delovanja in obstoja zapisani v zgodovino Reke in okolice. Projekt je spodbudilo stanje razpadajočih grobnic in grobov nekaterih od njih na reških pokopališčih Kozala in Trsat, kar naj bi pomagalo najti morebitne investitorje za njihovo ureditev in ustanovo, ki bi prevzela trajno skrb nad tem delom dediščine.

Prvi zvezek je namenjen gledališčniku Radetu Pregarcu, izhaja pa v letu, v katerem se je iztekla gledališka sezona reškega gledališča Ivana pl. Zajca, ki je praznovalo 120. obletnico svojega delovanja, v Ljubljani pa je vrsta dogodkov počastila 100. številko revije Maska, ki jo je prvo leto urejal prav Pregarc.

Slovenski doprinos županijskoj baštini

Ova brošura izlazi kao prvi svezak u okviru projekta Slovenski doprinos županijskoj baštini čiji je autor Slovenska informativna točka Si-T s uz potporu Ureda Vlade RS za Slovence u pograničnom području i u svijetu, a nositelji su Slovensko kulturno društvo "Snežnik" iz Lovrana i Vijeće slovenske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije.

Te monografske brošure bi riječju i slikom ukratko predstavile neke Slovence koji su svojim životom i djelom izborili mjesto u povijesti Rijeke i okolice, ujedno bi u njima bile predstavljene pojedine ustanove kao i dio graditeljske baštine povezan s određenom temom.

Povod za projekt bile su njihove ruševne grobnice i grobovi na riječkim grobljima Kozala i Trsat pa bi se ovime pomoglo u traženju mogućih investitora za njihovo uređenje i ustanova koje bi preuzele trajnu skrb za taj dio baštine.

Prvi svezak posvećen je kazalištaru Radi Pregarcu, a njegovo izdavanje poklapa se s proslavom 120. godišnjice riječkoga kazališta, te u Ljubljani s događanjima u čast izlaska 100. broja revije Maska čije je prvo godište uređivao upravo Pregarc.

Zahvala: Ivo Svetina, Slovenski gledališki muzej, Ljubljana; Emil Hrvatinić, Revija Maska, Ljubljana; Narodna i študijska knjižnica, Trst; Slovenska knjižnica, Ljubljana

Literatura:

Josip Lešić, Sarajevsko pozorište između dva rata [1929-1941], Sarajevo 1976.
Josip Lešić, Istorija pozorišta BiH, Sarajevo 1985.
Josip Lešić, Istorija jugoslavenske moderne režije, Novi sad 1986.
Mirko Mahnič, Dokumenti SGM/22-24, Ljubljana 1973/74.
Maska, 1-10, Ljubljana 1920/21

Izdajo je omogočil Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu
Tisak je omogočil Ured Vlade Republike Slovenije za Slovence u pograničnom području i u svijetu

